

Casgliad Llinell Amser LHDTC+ Cymru

Rhifyn Powys

Cyflwyniad

Yn 2021 comisiynodd Llywodraeth Cymru hyfforddiant mewn laith a Hanes LHDTC+ ar gyfer amgueddfeydd, llyfrgelloedd ac archifau lleol i annog dathlu straeon lleol am gyfeiriadedd rhywiol a hunaniaeth rhywedd.

Mae hyn yn rhan o'r gwaith sy'n cael ei wneud ar godi ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o boblogaeth amrywiol Cymru ac mae'n ategu Cynllun Gweithredu Llywodraeth Cymru sy'n anelu at

- mynd i'r afael ag anghydraddoldebau a brofir gan gymunedau LHDTC+
- herio gwahaniaethu
- creu cymdeithas lle mae pobl LHDTC+ yn ddiogel i fyw a charu'n ddilys, yn agored ac yn rhydd fel nhw eu hunain.

Darparodd yr hyfforddiant bwyntiau dysgu effeithiol ac offer ymarferol i alluogi staff a gwirfoddolwyr i symud ymlaen gyda rhaglen gwbl gynhwysol gan arwain at ehangu y tu hwnt i'r sefydliad i'r cyhoedd yn gyffredinol, megis haneswyr teulu, haneswyr lleol a grwpiau cymunedol. Caniatáu hyrwyddo deunydd hanesyddol mewn ffyrdd nas gwiredddwyd o'r blaen a gwella gwaith gyda sefydliadau partner nid yn unig i wneud deunydd LHDTC+ yn hygyrch i'r cyhoedd, ond hefyd wrth gasglu a chadw'r dreftadaeth hon.

Un o ganlyniadau hyfforddiant laith a Hanes LHDTC+ yw llunio llinellau amser ar gyfer pob un o'r 22 o siroedd Cymru. Mae hyn yn fodd i ddathlu pobl leol, cynghreiriaid a digwyddiadau yn hytrach nag efelychu naratifau prif ffrwd ac enwogion.

Lluniwyd gwaelodlin o adegau hanesyddol wedi eu amlygu gan Norena Shopland o'i chasgliad o ddeunydd hanesyddol Cymreig ar gyfeiriadedd rhywiol a hunaniaethau rhywedd, ac o hynny cyfrannodd at Grŵp Ymchwil Hanes LHDTC+ Cymru a sefydlwyd i annog a hyrwyddo ymchwil i hanes LHDTC+ Cymru. Ariennir eu gwefan, LGBTQ Cymru gan Brifysgol Abertawe i gofnodi cymaint o wybodaeth â phosibl am yr hanes hwn.

<https://lgbtqcymru.swansea.ac.uk/>

Anogir pobl i ychwanegu at y llinellau amser a pharhau i'w hehangu i'w gwneud mor gynhwysfawr â phosibl.

18^{fed} GANRIF >

1751

Roedd Thomas Turner, masnachwr a oedd yn byw yn wreiddiol yn Llanandras ond a oedd wedi symud i Lundain, yn y llys ar gyhuddiad o geisio sodomiaeth. Yn ôl pob tebyg, roedd wedi ceisio perswadio pobydd o Kington, Thomas Powell, i adael ei wraig a'i blant a byw gydag ef yn Llundain lle gallai Powell wneud ei ffortiwn. Cafwyd ef yn ddieuog.

Ffynhonnell: *Cronfa Ddata Trosedd a Chosb, Llyfrgell Genedlaethol Cymru.*

1781

Morwr o Lanwrtyd, Powys (hen Sir Frycheiniog) oedd John Lloyd (1748–1818). Hwylodd ar fwrdd y Fortitude a gipiwyd yn 1781 gan y Ffrancwyr ym Mrwydr Porto Praya (bellach yn Praia) yn Ynysoedd Cape Verde ym Mhortiwal. Yn ystod ei gaethiwd mae'n debyg iddo weld rhai o'r bechgyn catrodol wedi gwisgo fel ramzanis, bechgyn wedi gwisgo fel merched yn dawnsio i ddiddanu'r llys Indiaidd.

JJones, Ken 'John Lloyd: an adventurous Welshman, Brycheiniog Cyf. 34 (2002), t. 67-118.

> 1858

19^{eg} GANRIF >

1858

Roedd y Ceffyl Pren yn fath o gyfiawnder garw lle byddai'r bobl leol yn rhoi cosb dorf i'r rhai yr oedden nhw'n meddwl oedd yn ei haeddu. Mewn rhannau eraill o'r DU ac Ewrop roedd yn cael ei adnabod gan amrywiaeth o enwau megis 'marchogaeth y rhyfedd' neu 'gerddoriaeth arw' (o guro potiau a sosbenni).

Nodwedd arferol y digwyddiadau hyn oedd un neu fwy o'r dynion yn gwisgo fel menywod. Mewn un digwyddiad yn Aberhonddu yn 1858 gwelwyd dau fachgen, un wedi'i wisgo fel menyw ag ysgub, yn cael ei gario o gwmpas ar ysgwyddau dynion. Nid oedd yr achos hwn yn dreisgar, ond mi oedden nhw'n aml.

Digwyddodd traddodiad tebyg o groeswisgo yn fwy enwog yn Nherfysgoedd Rebecca, rhwng 1839 a 1843 yng Ngorllewin a Chanolbarth Cymru, cyfres o brotestiadau a gynhaliwyd gan ffermwyr lleol a gweithwyr amaethyddol mewn ymateb i lefelau uchel o drethu.

Ffynhonnell: *Tales and Traditions of Breconshire', golygwyd gan Stanley Jackson Coleman (1956)*

Llun: Wikimedia Commons
File: RebeccaRiots.gif

1861

Diddymwyd y gosb eithaf am sodomiaeth pan ddisodlwyd Deddf Troseddau yn Erbyn y Person 1828 gan Ddeddf Troseddau yn Erbyn y Person 1861.

Roedd cyfanswm o 8921 o ddynion wedi cael eu herlyn ers 1806 am sodomiaeth gyda 404 wedi'u dedfrydu i farwolaeth a 56 wedi'u dienyddio. Parhaodd cyfunrywioldeb yn anghyfreithlon tan 1967 yng Nghymru a Lloegr a 1980 yn yr Alban.

1874

Ganwyd yr arlunydd Cymreig, Rose Dempster Bonnor yn Bryn-y-gwalia Hall, Llangedwyn. Tra roedd hi'n byw yn Llundain daeth ei mam i aros oherwydd iechyd gwael a gofalodd Rose amdani tan ei marwolaeth. Roedd Rose mewn perthynas hirdymor gyda dynes o'r enw Wilhemina ac o ganlyniad cafodd ei thorri allan o ewyllys ei mam.

Yn dilyn marwolaeth ei mam, llofnododd dau frawd a oedd ar ôl Rose, Charles a Maurice 'gytundeb teuluol', fel ysgrifennodd Charles ar 21 Chwefror 1926, o New Jersey UDA 'i roi i chi yr hyn yr oedd Mam wedi'i fwriadu'n llwyr i chi ei gael'. Ysgrifennodd 'Mae eich Willie yn berffaith iawn gyda mi Rose. Rwy'n edmygu'r ddau ohonoch chi am y dewrder i fyw eich bywydau fel rydych chi'n teimlo y dylid eu byw waeth beth bynnag fo unrhyw gonfensiynau ... ond byddwch yn sicr, wnes i ddim gwrando ar syniadau Mam a wnes i sefyll i fyny drosoch chi ac ystyried Willie fel mater i chi nid i mam.'

Ffynhonnell: Annabel Bloxham, 'Reclaiming Women's Histories: Rose Dempster Bonnor, Portrait Painter, 29 Tachwedd 1874 –27 Mehefin 1967' yng *ngylchgrawn Women's History Magazine* [cyfnodolyn y Women's History Network], Rhifyn 56, Haf 2007, t.31-37

1885

1878

Taflodd yr Uchel Rheithgor yn Sesiynau Chwarter Sir Drefaldwyn bil allan yn cyhuddo Williams Gittins, ar 19 Ionawr yn Llanfyllin, am ymosod yn anghyfreithlon ar William Jones gyda'r bwriad wedyn gydag ef i gyflawni trosedd ffiaidd.

Ffynhonnell: *Cambrian News and Meirionnyddshire Standard*, 15 Mawrth 1878

Y Parchedig George Herbert (1825–1894), mab Edward Herbert, ail Iarll Powis yn cael ei arestio ym Mharc Hyde Llundain am gamymddwyn gyda labrwr 19 oed, Charles Telfer. Mae'n cael ei ryddhau ar fechniaeth o £300 (dros £40,000 heddiw) ond cafodd ei gadw'n dawl a gwrthodwyd y cyhuddiad.

Ffynhonnell: Peter Jordaan, *A Secret Between Gentlemen: Faith & Desire*, Alchemie Books, 2022

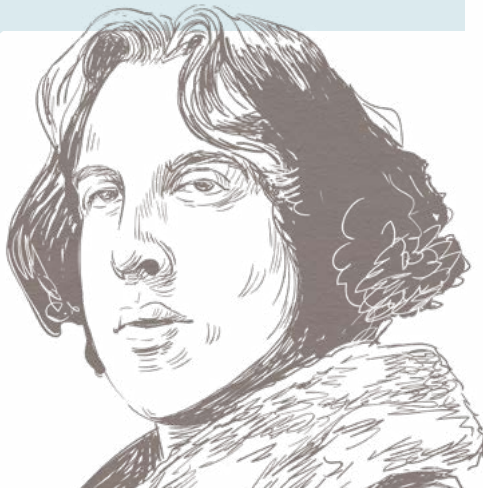
1885

Deddfodd Senedd Prydain Deddf Cyfraith Droseddol 1885, ac roedd adran 11, a elwir yn Ddiwygiad Labouchere, yn gwahardd anwedduster difrifol rhwng dynion.

Daeth yn bosibl felly i erlyn pobl gyfunrywiol am gymryd rhan mewn gweithredoedd rhywiol lle na ellid profi sodomiaeth neu ymgais i sodomiaeth.

1895

Dedfrydwyd Oscar Wilde, a roddwyd ar brawf am anwedduster dybryd dros berthynas â'r Arglwydd Alfred Douglas, i ddwy flynedd o garchar gyda llafur caled.

1893

Breconshire boasts possession of a very fine sample of the bearded woman.

Ffynhonnell: *Evening Express*, 19 Mai 1893

1899

1899

Ganed Olwen Bowen-Davies (1899–1986) yn Llandrindod, chweched plentyn Dr William Bowen-Davies y meddyg preswyl cyntaf yn y dref a'r cyntaf i sylwi ar fanteision y dŵr sbectol.

Eu cartref oedd Brynarlais, y Swyddfa Wybodaeth i Dwristiaid leol erbyn hyn. Roedd Olwen yn awdur, llyfrau plant yn bennaf, ac yn ddiweddarach yn ei bywyd daeth yn gydymaith i'r nofelydd Winifred Ashton a oedd, gan ysgrifennu dan ffugenw Clemence Dane, gam achosi dadl gyda'i nofel *Regiment of Women* (1917) a oedd yn cynnwys lesbiaeth mewn ysgol.

Pan fu farw Winifred ym 1965, gadawodd ei hystâd gyfan, gwerth tua £3 miliwn, i Olwen ar yr amod ei bod yn caniatáu i gyn bartner Winifred, Elsie Arnold, fyw gweddill ei hoes yn un o dai Winifred. Bu farw Olwen yn 1986.

Winifred Ashton

1914

Dechreuodd y Rhyfel Byd Cyntaf ym mis Awst 1914. Mae hanesydd y fyddin A.D. Harvey yn ysgrifennu bod, "o leiaf 230 o filwyr wedi eu rhoi ar brawf, eu heuogfarnu a'u dedfrydu i gyfnod o garchar am droseddau hoyw" yn ystod y Rhyfel Byd Cyntaf.

1921

Diwygiwyd y Ddeddf Diwygio Cyfraith Droseddol yn Nhŷ'r Cyffredin i gynnwys adran yn gwneud "gweithredoedd anweddduster difrifol" rhywiol rhwng menywod yn anghyfreithlon. Tra y pasiwyd y Ddeddf gan Dŷ'r Cyffredin, cafodd ei orchfygu gan Dŷ'r Arglwyddi.

1945

Diwedd yr Ail Ryfel Byd. Yn dilyn y rhyfel, newidiodd agweddau moesol at bobl hoyw.

1946

Mae Michael Dillon yn derbyn un o'r llawdriniaethau ailbennu rhyw cyntaf o fenyw i gwryw.

1951

Roberta Cowell, cyn-beilot Spitfire o'r Ail Ryfel Byd, yw'r fenyw drawsryweddol gyntaf i gael llawdriniaeth gadarnhau o wryw-i-benyw.

1959

1954

Fe wnaeth Alan Turing, mathemategydd, rhesymegydd, cudd-ddadansoddwr a gwyddonydd cyfrifiadurol o Loegr, a oedd yn ddylanwadol yn natblygiad cyfrifiadureg, cyflawni hunanladdiad.

Roedd wedi cael cwrs o hormonau benywaidd (disbaddiad cemegol) gan feddygon yn lle mynd i'r carchar ar ôl cael ei erlyn gan yr heddlu oherwydd ei gyfunrywioldeb.

Llun: Wikimedia Commons
File:Alan-Turing-Rephotography.jpg

1957

Ffurfir y Pwyllgor Wolfenden. Daw i'r casgliad yn 1957 ei fod yn argymhell dad-droseddoli rhannol ar gyfer gyfunrhywiaeth gwrywaidd. Pan na chaiff yr argymhellion hyn eu dilyn gan y llywodraeth, ffurfir y Gymdeithas Ddiwygio Cyfraith Gyfunrywiol i ymgychu dros ddeddfu'r argymhellion.

1959

Aeth y Parchedig Thomas Rhys Williams, gweinidog 58 oed, o Eglwys y Bedyddwyr Castell Paen, a elwir yn fwy cyffredin yn Capel y Bedyddwyr Adulam, ar brawf yn Sesiynau Chwarter Sir Faesyfed yn Llanandras wedi'i gyhuddo o ymosod yn amhriodol ar William Greenhalgh Quine, 20 oed o Broad Street, Crewe.

Roedd Williams yn bregethwr gwadd mewn eglwys ger Crewe pan gyfarfu â Quine am y tro cyntaf a gwahoddodd y dyn ifanc i aros gydag ef yn y plasty yng Nghastell Paen. Pan gyrhaeddodd Quine, aethant i ddiwyddiad cymdeithasol yna dychwelyd tua 2am ac aethant i'r gwely tua 3am. Roedden nhw'n rhannu ystafell wely a honnwyd bod Williams wedyn wedi ceisio ymosod ar Quine. Yna neidiodd Quine o'r gwely a galw 999 ar ffôn yr ystafell wely. Tra roedd yn ffonio fe wnaeth Williams ddal ati i bledio arno i beidio â chymryd camau o'r fath gan ddweud bod ei fywyd a'i enw da yn dibynnu ar beidio galw'r heddlu. Aeth Williams ar ei liniau a phledio am drugaredd. Dywedodd Quine, "Allwn i ddim ei ddioddef yn agos ataf a chodais jwg ddŵr yn dweud 'Cadwch draw neu fe'ch trawaf

â hwn". Yna aeth Quine i lawr y grisiau gyda Williams yn dilyn. Fe glodd ei hun mewn ystafell i aros am yr heddlu ond yna wnaeth ddianc trwy ffenest i rew ac eira noson oer ym mis Ionawr. Roedd ar ei ffordd i fferm gyfagos pan gyfarfu â'r Cwnstabl Geoffrey Payne. Dywedodd Payne fod Williams wedi dweud wrtho yn ddiweddarach, "Dwi ddim yn gwybod beth sy'n bod gyda'r bachgen. Doeddwn i ddim yn gwneud dim byd o gwbl. Mae fy nghydwybod yn berffaith glir. Mae o eisiau bod yn weinidog gyda'r Bedyddwyr ac roeddwn i'n mynd i'w helpu."

Ffynhonnell: *News of the World*, 8 Mawrth 1959

Ar hyn o bryd nid yw'n hysbys beth ddiwyddodd yn yr achos ond aeth Quine ymlaen i ennill ysgoloriaeth am radd israddedig ym Mhrifysgol Manceinion a chael gradd gyntaf mewn Hanes ac ennill ail ysgoloriaeth i wneud MA. Bu'n weithiwr ymchwil yn Adran y Gwyddorau Cymdeithasol ym Mhrifysgol Lerpwl cyn dod yn ddarlithydd ym Mhrifysgol Southampton yn 1965 ac roedd yn boblogaidd iawn.

1980au

1967

Ddeng mlynedd ar ôl Adroddiad Wolfenden, cyflwynodd AS o Gaerdydd, Leo Abse, y Bil Troseddau Rhywiol 1967 gyda chefnogaeth yr AS Llafur Roy Jenkins, a oedd ar y pryd yn Ysgrifennydd Cartref Llafur.

Leo Abse

Llun: © National Portrait Gallery, London

1970

Sefydlwyd Gay Liberation Front (GLF).

1974

AS Llafur Maureen Colquhoun yn dod allan fel yr AS lesbiaidd cyntaf.

1980au

Roedd April Ashley (29 Ebrill 1935 – 27 Rhagfyr 2021) yn fodel ac arloeswr traws yn byw yn y Gelli Gandryll, Powys am flynyddoedd, lle cafodd ei hadnabod fel y 'First Lady'.

1982

Bu farw'r Cymro Terry Higgins o AIDS yn Ysbyty St Thomas yn Llundain. Sefydlodd ei bartner Rupert Whitaker a'i ffrind Martyn Butler Ymddiriedolaeth Terry Higgins (a ddaeth yn Ymddiriedolaeth Terrence Higgins), elusen AIDS gyntaf y DU.

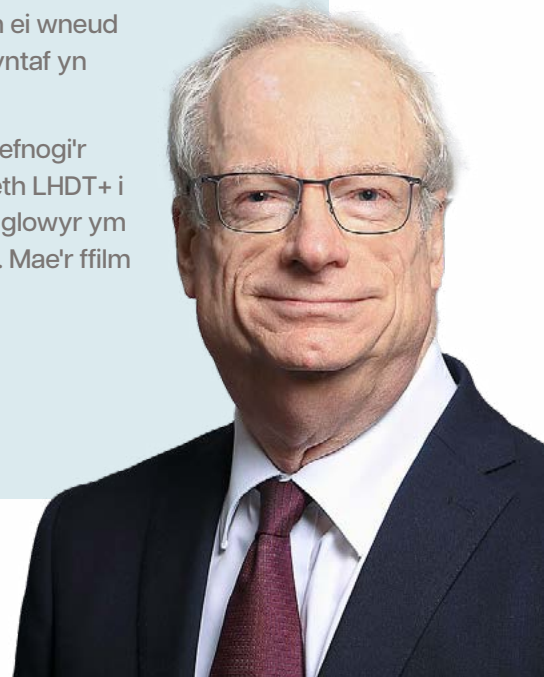
1984

Etholir yr AS Chris Smith gan ei wneud y gwleidydd hoyw agored cyntaf yn Senedd y DU.

Mae Lesbiaid a Hoywon yn cefnogi'r glowyr, ymgyrch o gefnogaeth LHDT+ i weithwyr streicio yn streic y glowyr ym 1984 a 1985, yn cael ei lansio. Mae'r ffilm Pride yn ymdrin â'u stori.

Llun: Wikimedia Commons
© Roger Harris

1988

1988

Prynodd Andrew Logan a'i bartner Michael Davis gyrtiau sboncen segur yn Aberriw, Powys, a chreu Amgueddfa Cerfluniau Andrew Logan, yr amgueddfa gyntaf yn Ewrop sy'n ymroddedig i artist byw. Sefydlodd Logan, a aned yn Witney, Swydd Rhydychen, 'Alternative Miss World' ym 1972 a ddisgrifiwyd fel 'pasiant harddwch panrhywiol' lle mae'r rhyfedd yn brydferth, ac mae wedi denu ffigurau o fyd celf, ffasiwn ac adloniant, gan gynnwys David Hockney, Derek Jarman, Zandra Rhodes, Vivienne Westwood, Brian Eno, a Grayson Perry.

1988

Ysgrifennodd Leonard Taylor o Stryd Fawr, Aberhonddu lythyr at y South Wales Echo, yn sôn am ddadl offeiriad hoyw: Gallaf ddatgan bod offeiriad hoyw cyfrifol yn hysbys i mi (na fyddwn byth yn datgelu eu hadnabyddiaeth oherwydd homoffobia hysterig) sy'n hynod ofalgar

i'w praid. Maent yn ymweld â'r sâl, yn cysuro'r isel eu hysbryd ac yn offeiriad plwyf yr un mor effeithiol â'u cymheiriad heterorywiol. Gallwn ddewis bod yn anghydweddog; gallwn ddewis bod yn amlgymharus; ond ni allwn ddewis ein cyfeiriadedd rhywiol penodol. Mae bod dyn yn hoyw yn fater rhwng y dyn ei hun a Duw; mad bod dyn yn hoyw ac yn mwynhau safle o ymddiriedaeth a pharch ac yn cam-drin yn ddigywilydd y sefyllfa honno o ymddiriedaeth yn fater sy'n peri pryder i bob un ohonom. Nid wyf yn honni fy mod yn ffundamentalydd Cristnogol ac ni fyddwn yn disgrifio fy hun fel modernydd Cristnogol. Felly, rwy'n ystyried y Beibl Sanctaidd gyda synnwyr cyffredin a realiti oherwydd, ar ddiwedd y dydd, ysgrifennwyd yr ysgrythurau gan fodau dynol sy'n ffaledig. Nid ydym yn byw mewn byd perffaith lle mae pob creadur yn union yr un fath, a diolch i Dduw, nid ydym. dylem ddysgu derbyn ein gilydd fel yr ydym.

Ffynhonnell: *South Wales Echo*, 4 Gorffennaf 1988

1988

Roedd adran 28 Deddf Llywodraeth Leol 1988 a ddeddfwyd fel diwygiad i Ddeddf Llywodraeth Leol y Deyrnas Unedig 1986, ar 24 Mai 1988 yn datgan na fydd awdurdod lleol "yn fwriadol hyrwyddo cyfunrywioldeb nac yn cyhoeddi deunydd gyda'r bwriad o hyrwyddo cyfunrywioldeb" nac yn "hyrwyddo'r addysgu mewn unrhyw ysgol a gynhelir ynghylch derbynioldeb cyfunrywioldeb fel teulu".

Ni chafwyd un erlyniad dan Adran 28 oherwydd nad oedd neb yn gwybod beth oedd ystyr 'hyrwyddo' na beth oedd 'perthynas deuluol ffug'.

1994

Ym mis Chwefror 1994, cyfarfu ASau i drafod gostwng yr oedran cydsynio i ddynion hoyw o 21 i 16 yn unol â'r oedran ar gyfer bobl heterorywiol. Hwn oedd y tro cyntaf ers dros chwarter canrif i Dŷ'r Cyffredin drafod oedran cydsynio i bobl hoyw. Yng nghanol bloeddiadau mewn Tŷ Cyffredin gorlawn, gwrthododd ASau yn gyntaf gam i'w ostwng i 16 ac felly trodd trafodaethau i weld a ddylai fod yn 18.

Yn y diwedd, pleidleisiodd 427 i 162, mwyafrif llethol o 265 o blaid 18. Fe bleidleisiodd y rhan fwyaf o ASau Cymru o blaid. Ni wnaeth yr AS Ceidwadol Jonathan Evans (Brycheiniog a Maesyfed).

Ffynhonnell: *Gay Times*, Ebrill 1994

1994

1994

Sefydliad merched lesbiaid ar y ffin mewn ardaloedd ffiniol, yn hysbysebu yn *Gay Times* yn ystod 1994. Grŵp a oedd yn cyfarfod ar gyfer trafodaethau, cyfarfodydd a disgos wedi'u lleoli yn Llanfair-ym-Muallt.

Ffynhonnell: *Gay Times*, Ebrill 1994

Canol 1990s-2013

Roedd y cerddor Labi Siffre (ganwyd 1945 yn Llundain) yn byw yng Nghrughywel gyda'i bartner Peter John Carver Lloyd. Gwnaeth y ddau gyfarfod ym mis Gorffennaf 1964 – ac aros gyda'i gilydd am 48 mlynedd a cael partneriaeth sifil yn 2005 cyn gynted ag y bo modd yn gyfreithiol.

Roedd y ddau ddyn yn byw yng Nghrughywel gyda Rudolf van Baardwijk tan farwolaeth Lloyd yn 2013. "Es i i chwilio am gariad," meddai Labi. "Ond dim ond pan gwrddais i â Ruud ac y ddaethon ni'n dri y gwnes i stopio chwilio yn gyfan gwbl. Am bron i 16 mlynedd roedd y tri ohonom yn byw gyda'n gilydd mewn menage à trois. A sylweddolais fy mod wedi gwneud y teulu yr oeddwn wedi bod yn ceisio'i wneud ar hyd fy oes." Bu farw Baardwijk yn 2015 ac mae Labi bellach yn byw yn Sbaen.

Ffynhonnell: *Wikipedia*; *The Guardian*, 31 Ionawr 2022

1995-1999

Roedd **Gay Times** yn cynnwys nifer o sefydliadau yn eu rhestrau lleol ar gyfer Powys gan gynnwys: *Llinell Gymorth Gymraeg Llandrindod* a oedd ar agor ar gyfer galwadau ar ddydd Mercher a Sadwrn; *Dyfed Diners* ar gyfer pobl G&L yn cyfarfod fel grŵp bwyta misol yn Aberteifi; *GOC Canolbarth Cymru* a redir gan Julian a Rycharde; *Prosiect Dynion Hoyw Powys* am gyngor a chefnogaeth; *Grŵp Cymdeithasol LGB Prifysgol Llamedd*; *Grŵp Cymdeithasol LB Way Out Powys y Drenewydd a'r Cylch Powys* a redir gan Rob a oedd yn cwrdd bob dydd Sadwrn; *Grŵp Lesbïaid a Hoywon Gorllewin Cymru*, *Grŵp Stonewall* a *Chynghrair Cydraddoldeb* a redir gan Mike Foxwell, a oedd yn cwrdd ar gyfer ymgyrchu a chymdeithasu. Rhestrwyd nifer o leoliadau gwyliau hefyd.

Ffynhonnell: *Gay Times*, 1995-99

2004

21^{ain} GANRIF >

2000

Llywodraeth Lafur y DU yn rhoi'r gorau i wahardd bobl hoyw o'r lluoedd arfog ar ôl i Llys Hawliau Dynol Ewrop ei ddyfarnu ei fod yn anghyfreithlon.

Hefyd cyflwynodd y Llywodraeth ddeddfwriaeth i ddiddymu Adran 28 yng Nghymru a Lloegr - mae ASau Ceidwadol yn gwrthwynebu'r cam. Mae'r mesur yn cael ei orchfygu gan esgobion a Cheidwadwyr yn Nhŷ'r Arglwyddi.

Diddymodd yr Alban Cymal 2a (Adran 28) o'r Ddeddf Llywodraeth Leol ym mis Hydref er ei bod yn parhau i fod ar waith yng Nghymru a Lloegr.

2003

Mae Adran 28, a waharddodd gynghorau ac ysgolion rhag hyrwyddo cyfunrywioldeb yn fwriadol, yn cael ei diddymu yng Nghymru a Lloegr a Gogledd Iwerddon. Roedd y Rheoliadau Cydraddoldeb Cyflogaeth yn ei gwneud hi'n anghyfreithlon i wahaniaethu yn erbyn lesbiad, hoywon neu bobl ddeurywiol yn y gwaith.

2004

Pasiwyd Deddf Partneriaeth Sifil 2004 gan y Llywodraeth Lafur, gan roi'r un hawliau a chyfrifoldebau i gyplau o'r un rhyw â chyplau heterorywiol priod yng Nghymru, Lloegr, yr Alban a Gogledd Iwerddon.

Mae Deddf Cydnabod Rhywedd 2004 yn cael ei phasio gan y Llywodraeth Lafur. Mae'r Ddeddf yn rhoi cydnabyddiaeth gyfreithiol i bobl drawsrywiol fel aelodau o'r rhyw sy'n briodol i'w rhywedd (gwryw neu fenyw) gan ganiatáu iddynt gael tystysgrif geni newydd, gan roi cydnabyddiaeth lawn iddynt o'u rhyw a gaffaelwyd yn ôl y gyfraith at bob pwrpas, gan gynnwys priodas.

2004

Mae papur gan Matthew L. Williams ac Amanda L. Robinson yn ymddangos yn y cyfnodolyn *Policing and Society*, o dan y teitl *Problems and Prospects with Policing the Lesbian, Gay and Bisexual Community in Wales*.

"Er bod gan Gymru lywodraeth ddatganoledig, nid yw ei chylch gwaith yn cynnwys y pwerau i newid cyfraith droseddol. O ganlyniad, dim ond drwy newidiadau ym mholisi'r heddlu y gall heddluoedd yng Nghymru geisio gwella'r berthynas â'r gymuned LHD. Mae pedwar llu heddlu yng Nghymru: Heddlu De Cymru, Heddlu Gwent, Heddlu Dyfed-Powys a Heddlu Gogledd Cymru ...

Nid oes gan yr un o'r heddluoedd swyddog cyswllt LHD penodol. Yn hytrach, mae gan bob un gylch gwaith uniongyrchol ar gyfer materion plismona LHD i swyddogion diogelwch cymunedol. Fodd bynnag, mae Heddlu De Cymru wedi cyflwyno Uned

Lleiafrifoedd Ethnig sy'n monitro pob trosedd sy'n gysylltiedig â chasineb yn benodol ac sy'n cynnig cymorth i ddioddefwyr. Mae Heddlu Gwent, Gogledd a De Cymru i gyd yn cynnal ymgynghoriadau â chymunedau LHD lleol. Mae Heddlu Gwent a De Cymru yn cynnal eu cyfarfodydd bob ddeufis, tra bod cyfarfodydd Heddlu Gogledd Cymru yn cael eu cynnal bob chwarter. Dim ond Heddlu De Cymru sy'n cynnal eu cyfarfodydd fel fforwm agored. Heddlu De Cymru sydd fwyaf rhagweithiol ym maes ymgynghoriad cymunedol LHD.'

Ffynhonnell: Matthew L. Williams & Amanda L. Robinson (2004) *Policing and Society*, entitled *Problems and Prospects with Policing the Lesbian, Gay and Bisexual Community in Wales*, *Policing and Society*, 14-3, 213-232

2008

2005

Fe wnaeth aelodau o Gymdeithas Perchnogion Cychod Goetre wisgo dillad merched o'r 19eg ganrif "ymosod" ar ddiwedd camlas Sir Fynwy ac Aberhonddu yn protestio at ddiffyg adferiad i ran o Gamlas Mynwy ac Aberhonddu.

Dywedodd y cychwyr eu bod yn ceisio atgyfodi ysbryd Merched Rebecca, grŵp o wrthryfelwyr o'r 19eg ganrif a brotestiodd yn erbyn tollau ffyrdd. Maen nhw'n credu bod cynlluniau'r cyngor i adfer tref Cwmbwrn wedi anwybyddu posibiliadau ei chamlas.

Dywedodd cyngor Torfaen ei fod yn cydnabod pwysigrwydd y gamlas. Roeddent yn defnyddio'r un wisg â phrotestwyr gwrth-dollau ffordd o'r 19eg ganrif, a elwir yn Ferched Beca, y gwnaeth eu "Terfysgoedd Beca" helpu i agor y ffyrdd.

Ffynhonnell: BBC Wales, 1 Mai 2005

2008

Angela Eagle yw'r AS benywaidd cyntaf i ymrwymo i bartneriaeth sifil (gyda'i phartner Maria Exall).

2008

Derbyniodd ddyn hoyw a ddioddefodd "ymddygiad hynod wahaniaethol" gan yr Eglwys Bresbyteraidd yng Nghymru, £37,000. Cafodd Stephen Price, 25 oed o Glydach ger Y Fenni, ei fwlio allan o'i swydd yng Ngholeg Trefeca yn Aberhonddu gan ei reolwr, Mair Jones. Clywodd tribiwnlys yng Nghaerdydd fod ei reolwr yn ei alw'n "stupid poof" bob dydd ac yn rhoi papur toiled pinc iddo gyda thylwyth teg arno fel anrheg pen-blwydd. Dyfarnwyd y taliad uchaf erioed i Steve am anaf i deimladau o dan reoliadau cyfeiriadedd rhywiol.

Ffynhonnell: *Newyddion Y Barri a'r Cylch*, 16 Gorffennaf 2008

2009

Gareth Thomas, seren rygbi Cymru, yw'r athletwr gwrywaidd proffesiynol lefel uchaf cyntaf mewn camp tîm i ddod allan tra'n dal i fod yn weithgar mewn chwaraeon proffesiynol.

2010

Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn gwneud gwahaniaethu yn erbyn lesbiaid a dynion hoyw wrth ddarparu nwyddau a gwasanaethau yn anghyfreithlon.

2009

Cops' canny tranny is hate crime nanny

COPS yn recriwtio peron trawsrywiol i'w helpu i ymladd troseddau casineb - mewn ardal lle nad oes neb wedi cyflawni un. Mae Brunette Michelle Douglas - a fu gynt yn dad i ddau o blant - yn hyfforddi swyddogion i ddelio â "thrais trawsryweddol-ffobig". Ond mae penaethiaid heddlu yn ardal wledig Dyfed Powys yng Nghymru yn cyfaddef nad ydyn nhw erioed wedi derbyn unrhyw adroddiadau am droseddau o'r fath.

Gwnaeth Michelle, 49 - sy'n gwisgo sodlau uchel, minlliw a bronnau ffug - arwain sawl gweithdy yn dysgu plismyn sut i ddelio â dioddefwyr erledigaeth rywiol. Mae hi'n cael treuliau ond mae hi wedi cael addewid y bydd hi'n cael ei thalu yn y dyfodol.

Dyweddodd Michelle, sy'n wedi bod yn briod ddwywaith, sy'n dal i fyw gyda'i hail wraig a'i phlant: "Rwy'n cael gwefr go iawn o wneud y cwrs. Rydw i yn fy elfen."

Dechreuodd merch yr offeiriad wisgo fel menyw 18 mis yn ôl. Ond dyw hi ddim wedi penderfynu eto a yw hi eisiau llawdriniaeth i'w gwneud hi'n fenyw.

Dyweddodd llefarydd ar ran Heddlu Dyfed Powys: "Mae hi'n gwneud gwaith gwych. Er nad oes unrhyw drosedd casineb wedi'i chofnodi yn yr ardal, nid yw hynny'n golygu nad yw'n bodoli."

Source: *The Sun*, 4 May 2009

2009

2009

Cynhaliwyd cyfarfod grwpiau cynhadledd cydraddoldeb, a redir gan Heddlu Dyfed Powys, yn yr ystafell gynadledda yn Keys Property Management, yn Stryd Margaret.

Trefnir y grwpiau hyn gan yr heddlu ac maent yn chwilio am gynrychiolwyr o gymunedau yn cynnwys pobl ifanc (16 i 25 oed), pobl oedrannus, pobl ag anableddau, pobl hoyw, lesbiaidd, deurywiol neu drawsrywiol a phobl o gymunedau lleiafrifoedd ethnig.

Dyweddodd PC Kevin Jones: "Pwrpas y fforymau hyn yw sicrhau mynediad gan grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol o fewn y gymuned i'r heddlu a darparu fforwm i drafod a datrys anghenion a phryderon y gymuned."

Troseddau Casineb a Gofnodwyd – Cyfeiriadedd Rhywiol fesul ardal heddlu yng Nghymru

	2009	2010
Dyfed Powys	12	17
Gwent	50	35
Gogledd Cymru	60	47
De Cymru	101	163
CYFANSWM – Cymru	223	262
	Newid	+17%

Ffynhonnell: Cymdeithas Prif Swyddogion yr Heddlu

2011

Cafodd baner yr enfys ei chwifio o bencadlys Heddlu Dyfed-Powys yng Nghaerfyrddin i gydnabod Diwrnod Rhyngwladol yn Erbyn Homoffobia a Thrawsffobia (IDAHO).

Dywedodd Rhian Glynn Swyddog Ymgysylltu Cymunedol Troseddau Casineb: "Mae'n ddiwrnod i ddangos cefnogaeth i staff ac aelodau cymunedol lesbiaidd, hoyw, deurywiol a thrawsrywiol (LHDT), yn ogystal â'r ymrwymiad ehangach i gydraddoldeb ac amrywiaeth o fewn ein sefydliad a'r cymunedau rydym yn eu gwasanaethu."

Bydd nifer o swyddogion rheng flaen o Dimau Plismona Bro, y 52 Swyddog Cymorth Troseddau Casineb hyfforddedig ac aelodau o'r rhwydwaith staff LHD yn gwisgo'r Rhubanau Ymwybyddiaeth Oren IDAHO 'Dim Goddefgarwch Atal Homoffobia' rhyngwladol, sydd wedi bod yn symbol blynyddol o IDAHO ers ei sefydlu.

Dywedodd yr Uwcharolygydd Claire Parmenter sy'n Hyrwyddwr yr Heddlu dros faterion LHD fod "y rhuban yn rhywbeth y gall pobl ei wisgo i ddangos eu cefnogaeth i'r diwrnod ac o agwedd dim goddefgarwch tuag at homoffobia.

Bydd baner yr enfys hefyd yn cael ei chwifio o leoliadau canolog eraill Heddlu Dyfed-Powys o amgylch ardal yr heddlu. Y faner yw'r symbol a gydnabyddir yn rhyngwladol ar gyfer cymunedau lesbiaidd, hoyw, deurywiol a thrawsrywiol.

"Mae hyn yn dangos ymrwymiad parhaus Heddlu Dyfed Powys i sicrhau bod pobl, beth bynnag fo'u hunaniaeth, yn gallu teimlo'n ddiogel yn eu cymuned," medda'r Uwcharolygydd Parmenter.

"Mae'r faner yn symbol cyffredinol o'n cefnogaeth i bob cymuned amrywiol, gan gynnwys oedran, anabledd, rhyw, hil, crefydd neu gred, ac iaith, yn ogystal â chyfeiriadedd rhywiol a hunaniaeth rhywedd."

Mae'r heddlu hefyd wedi ymuno ag ymgyrch "I'm Going to..." y Ganolfan Ragoriaeth LHDT ac wedi cynhyrchu posteri yn arwain pobl i wneud addewid ac ymrwymo eu hunain i weithredu er mwyn cyflawni gwell hawliau dynol LHDT. Gellir cofrestru addewidion ar wefan yr elusen yn www.lgbtec.org.uk.

Mae Heddlu Dyfed-Powys yn cymryd pob adroddiad o droseddau casineb o ddifrif a byddent yn annog unrhyw un sy'n dioddefwr i gysylltu â'r Heddlu ar 101 (999 mewn argyfwng) neu ei riportio drwy system trydydd parti fel www.saferwales.com.

Ffynhonnell: *Western Telegraph*, 17 Mai 2011

2016

2014

Daw priodas o'r un rhyw yn gyfreithlon yng Nghymru a Lloegr ar 29 Mawrth o dan Ddeddf Priodas (Cyplau o'r Un Rhyw) 2013.

2016

Hannah Blythyn, Jeremy Miles ac Adam Price oedd aelodau cyntaf hoyw agored Cynulliad Cymru.

2019

Yn gynnar yn 2006, roedd Mike Parker a'i bartner Peredur yn dystion yn y seremoni partneriaeth sifil gyntaf yn eu tref leol, Machynlleth. Y gweinyddion oedd eu ffrindiau Reg a George, a oedd wedi cyfarfod yn Llundain a oedd wedi'i effeithio gan ryfel, ac a symudodd i ganol Sir Drefaldwyn wledig yn 1972, dim ond ychydig o flynyddoedd ar ôl dadgrimnaleiddio bod yn hoyw. Mae Parker yn adrodd eu stori yn ei lyfr *On the Red Hill*. Rhoddodd Mike archif Reg a George i Amgueddfa Cymru.

2020

Donna-Marie Thomas, Bwrdd Iechyd Addysgu Powys, a Margret Harris, Bwrdd Iechyd Addysgu Powys, yw enillwyr yng nghystadleuaeth barddoniaeth GIG Cymru ar gyfer Mis Hanes a drefnir gan y Swyddog Cydraddoldeb ac Amrywiaeth Ceri Harris.

2021

2020

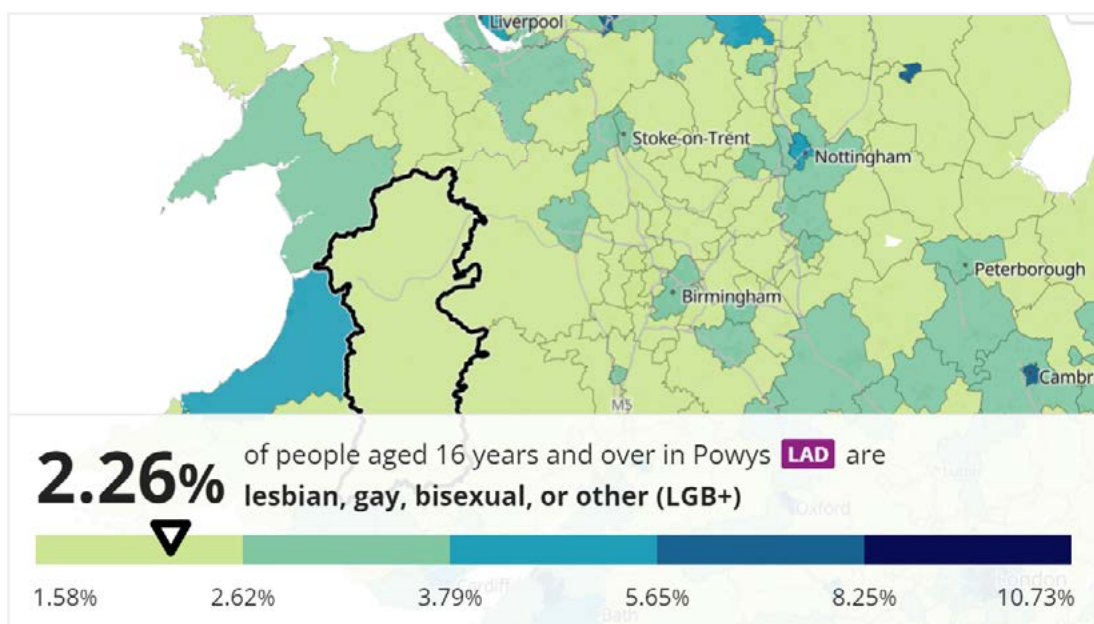
2021

Daeth Owen J Hurcum yn faer anneauaid cyntaf y byd a maer etholedig ieuengaf Cymru ar gyfer Cyngor Dinas Bangor yng Ngwynedd, Cymru.

2021

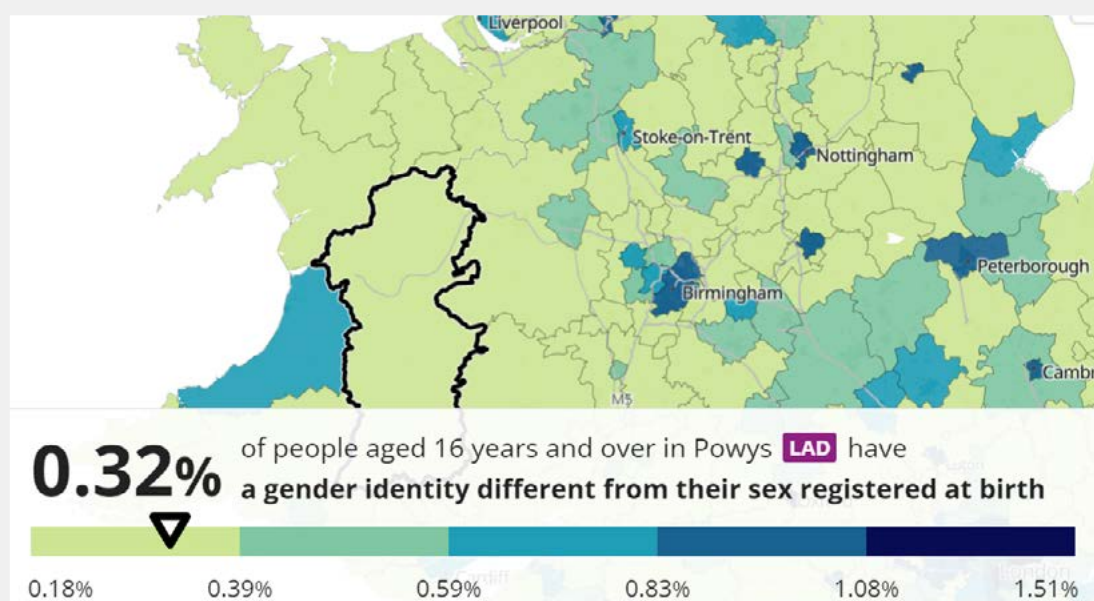
Cyfrifiad y DU 2021 oedd y cyntaf yn hanes y byd i gynnwys cwestiynau ar gyfeiriadedd rhywiol a hunaniaeth rhywedd. Dylid bod yn ofalus gyda'r ffigurau gan nad atebodd pawb y cwestiwn.

2021

2021

Cyfrifiad y DU 2021 oedd y cyntaf yn hanes y byd i gynnwys cwestiynau ar gyfeiriadedd rhywiol a hunaniaeth rhywedd. Dylid bod yn ofalus gyda'r ffigurau gan nad atebodd pawb y cwestiwn.

2021

Sefydlu Calon Cymru

2022

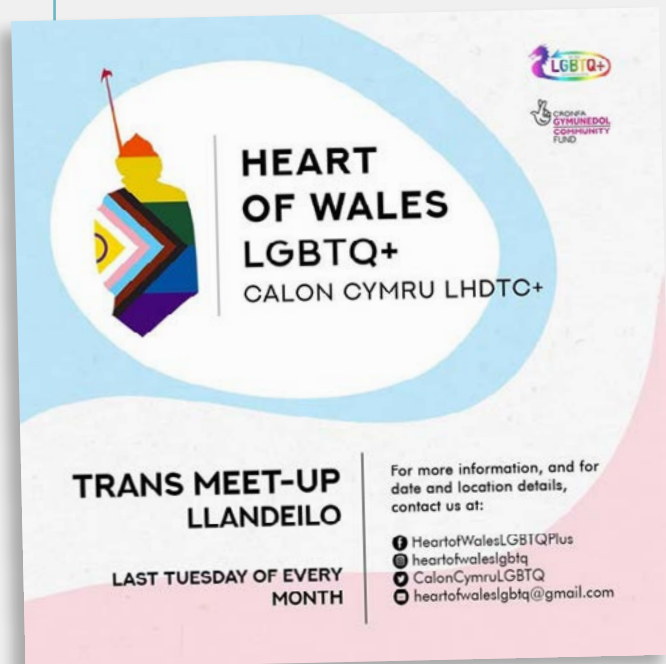
'Cefais fy magu ym Mhowys, y sir fwyaf a mwyaf gwledig yng Nghymru o bell ffordd. Dyddiau tanbaid 2005 oedd hi, roedd yr holl blant yn defnyddio Bebo, y Motorola Razr oedd y gêm boblogaidd yn y dref, ac roedd Neighbours, yr opera sebon o Awstralia, newydd ddechrau darlledu ei stori lesbiaidd gyntaf erioed. Wedi'i ysbrydoli gan y byd newydd radical hwn, penderfynais mai dyma'r amser perffaith i ddweud wrth fy mlwyddyn ysgol gyfan fy mod i'n ddeurywiol.'

Ffynhonnell: Ivy Taylor, 'Finding A Queer Community In Rural Wales Has Been A Revelation,' voice.cymru, 28 Chwefror 2022

2022

2022

2022

2023

Fe wnaeth Calon Cymru LHDT+ drefnu digwyddiad Balchder Llanymddyfri a gynhaliwyd ddydd Sadwrn, 29 Gorffennaf, lle cynhaliwyd gorymdaith drwy'r dref. Dywedodd Ella Peel, sylfaenydd Calon Cymru LHDT+ ac aelod o bwyllgor Balchder Llanymddyfri: "Ni ddylai eich cod post bennu eich cyfle i fyw'n rhydd." Nododd Ella hefyd y gall dathlu helpu i gael gwared ar rwystrau ac nad oedd y pwyllgor eisiau i gost ddod yn rhwystr arall i'r gymuned LHDT+ gael mynediad at y diwylliant cwiar, gan ddweud: "Mae mwyafrif llethol ein digwyddiadau yn gwbl rhad ac am ddim."

Ffynhonnell: South Wales Guardian, 'Celebrations of the LGBT+ community at Llandovery Pride,' 31 Gorffennaf 2023

2023

2023

Diolch am ddarllen

Dim ond ychydig o uchafbwyntiau yw rhain o hanes gyfeiriadedd rhywiol a hunaniaeth rhywedd Powys.

Os ydych chi'n meddwl ein bod ni wedi methu unrhyw beth y dylid ei gynnwys, rhowch wybod i ni.

Byddwn yn diweddarau'r llinell amser yn rheolaidd.

www.lgbtqcymru.swansea.ac.uk

Draig Enfys

search **Draig Enfys**